

Pukovnik
dr PETAR KNEŽEVIĆ

Uloga vojnog faktora u strategiji specijalnog rata

Razlog zbog kojeg sam se opredelio za ovako formulisanje teme jeste što se do sada u nas uloga vojnog faktora u specijalnom ratu, po mom mišljenju, suviše pojednostavljivala. Međutim, savremeni militarizam i vojni faktor danas su postali kompleksne pojave koje treba analizirati, između ostalog, i sa stanovišta primene specifičnih oblika sile u savremenim međunarodnim odnosima.

Stoga ću u ovom članku pokušati da ukažem na osnovna saznanja do kojih se došlo izučavanjem fenomena sile u međunarodnim odnosima, a pre svega u specijalnom ratu i ulozi vojnog faktora u njemu, posebno na vojnim manevrima i vežbama.

1. Kraći osvrt na dosadašnja saznanja o specijalnom ratu kao svojevrsnoj društveno-istorijskoj pojavi

Specijalni rat smo organizovanije počeli izučavati nakon trećeg arapsko-izraelskog rata 1967. godine. Događaji u svetu i u zemlji tokom 1968. godine dali su novi podsticaj izučavanju pojavnih oblika specijalnog rata. Takvo opredeljenje se pokazalo društveno opravdanim i korisnim i poslužilo je za dalje organizovanje i usavršavanje sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Dosadašnja saznanja potvrdila su ispravnost postavljene hipoteze da se u smanjenim mogućnostima izbijanja i vođenja svetskog termonuklearnog rata povećava mogućnost primene specijalnog rata i specifičnih oblika sile. Neka empirijska istraživanja potvrđuju da su objekti napada u specijalnom ratu, pre svega nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju, mada u tom pogledu nisu izuzete ni članice blokovskih organizacija i neutralne zemlje.

Nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju nisu objekti napada u specijalnom ratu zbog toga što su vojnički slabe, već zbog toga što u međunarodnim odnosima postaju sve značajniji činilac i subjekt miroljubive politike, što se bore za novi ekonomski poredak i prevazilaženje nepravednih odnosa u postojećem međunarodnom ekonomskom poretku koji je uspostavljen u epohi kolonijalizma čiji je raspad već priveden kraju. Upravo zbog toga, velike sile i vodeće blokovske zemlje nastoje da razbiju jedinstvo pokreta nesvrstanih zemalja i pokušavaju da za ciljeve svoje neokolonijalističke i hegemoniističke politike pridobiju pojedine zemlje nesvrstanog sveta.

Nema zemlje koja nije ranjiva na primenu metoda specijalnog rata. Čini se da može biti diskutabilno samo pitanje — da li je i koja je zemlja više ili manje ranjiva na primenu specifičnih oblika sile? Neka saznanja ukazuju da su zemlje sa stabilnijim ekonomskim i političkim sistemima, u kojima postoji veće političko, nacionalno, etničko, versko, ekonomsko i drugo jedinstvo i homogenost, kao i poverenje naroda u vladu i predvodničke subjektivne snage društva, u načelu, manje ranjive na primenu specijalnog rata i obratno.

Iskustva drugih naroda u suprotstavljanju snagama specijalnog rata ne smemo apsolutizovati i šablonski primenjivati. Naprotiv, u izučavanju tuđih iskustava moramo tragati za onim iskustvima koja mogu biti značajna i primenljiva u našim uslovima organizovanja odbrane i zaštite od specijalnog rata, kao i svakog drugog rata koji bi naša zemlja mogla voditi.

Strana i vlastita iskustva u suprotstavljanju specijalnom ratu međutim, potvrđuju da su u suprotstavljanju snagama za vođenje specijalnog rata najefikasnije one zemlje, koje imaju organizovanu odbranu i zaštitu na principima »naoružanog naroda«, dobro osposobljenog u vojnostručnom i ideološkom pogledu, informisanog i odlučnog da brani i istraje u odbrani svoje nezavisnosti.

Da bi obezbedili uspeh u specijalnom ratu, protagonisti tog rata nastoje da ostvare prodore i oslonce u jednom društvu i pokrenu akcije unutrašnjeg neprijatelja na planu subverzivne i kontrarevo-

lucionarne delatnosti. Zbog takvog mešanja u unutrašnje stvari pojedinih zemalja, specijalni rat je po društveno-istorijskoj ulozi i suštini kontrarevolucionaran rat, bez obzira sa kojih i kakvih ideoloških pozicija nastupa inostrani faktor, posebno ako mu je namera da se u toj zemlji i preko potrebe zadržava.

Vođenje specijalnog rata nije imanentno samo za politiku supersila. Njega mogu voditi i sve druge velike i male zemlje koje smatraju da je politika sile uslov bez koga se ne može ostvariti nacionalni interes u međunarodnim odnosima. Eklatantan primer za to je mešanje NSR Albanije u kontrarevolucionarne događaje na Kosovu, a takođe i slučajevi mešanja Južnoafričke Republike u unutrašnje stvari Angole, ili Vijetnama u Kampučiji i dr.

Specijalni rat koji vode zemlje koje nisu supersile ograničen je po prostoru i cilju (više je lokalna ili regionalna) i nema globalne karakteristike. Ukoliko određena zemlja, u smislu ekonomske i političke moći, predstavlja manju silu, utoliko je cilj i prostor specijalnog rata više ograničen, pod uslovom da ta zemlja vodi samostalne akcije i da nije »produžena ruka« neke od supersila.

Globalni ciljevi specijalnog rata mogu biti: (1) *očuvanje statusa kvo* u međunarodnim odnosima, što u suštini predstavlja međusobno priznavanje blokovske podeljenosti sveta i interesa supersila. U tom kontekstu, prema tzv. Zonenfeldovoj doktrini (koja za osnovu ima Sporazum na Jalti 1944. godine) i »doktrini ograničenog suvereniteta«, supersile vode specijalni rat da bi očuvale svoje pozicije vodeće sile u bloku, što znači da određene metode specijalnog rata mogu primenjivati (i primenjuju) protiv članica sopstvenog vojno-političkog i ekonomskog saveza; (2) *osvajanje i proširivanje pozicija* uticaja u pojedinim zemljama i regionima izvan granica blokova — u nesvrstanim zemljama i zemljama u razvoju — što predstavlja posledicu ostvarivanja politike neokolonijalizma i hegemonizma; (3) *preotimanje pozicija suparnika* iz njegove sfere interesa unutar bloka ili *potiskivanje pozicija suparnika* iz neke od vanblokovskih zemalja i ostvarenje ciljeva sopstvene politike u međunarodnom nadmetanju i tzv. kontrolisanoj konfrontaciji.

Posebni i pojedinačni ciljevi specijalnog rata su determinisani neposrednim interesima i konkretnom politikom zemlje koja ga vodi. Ti ciljevi mogu biti ograničeni (izazivanje destabilizacije i krizne situacije, podsticanje unutrašnjeg neprijatelja na kontrarevolucionarno delovanje sa nacionalističkih, separatističkih, iredentističkih i drugih pozicija radi razbijanja teritorijalnog integriteta; iznuđivanje

određenih političkih koncesija putem pritiska i pretnje agresijom), ili radikalni — u smislu ostvarenja promene ustavom utvrđenog poretka u zemlji protiv koje se vodi specijalni rat.

I SFRJ je zbog svog društveno-političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, nezavisne i nesvrstane spoljne politike i važnosti geostrateškog položaja objekt napada specijalnog rata.

Međunarodno-pravni položaj specijalnog rata nije definisan, iako je u posleratnom periodu Organizacija ujedinjenih naroda donela mnoge deklaracije koje zabranjuju primenu i pretnju silom u međunarodnim odnosima. Sve to, uključujući i usvojenu definiciju agresije u Generalnoj skupštini OUN 1974. godine, nije efikasno međunarodno-pravno sredstvo, jer da bi se neki akt osudio kao agresija mora biti usvojen u Savetu bezbednosti koji, ujedno, utvrđuje i sredstva sankcije. Međutim, u Savetu bezbednosti, kao što je poznato, velike sile imaju privilegiju korišćenja prava veta.

U razmatranjima strategije specijalnog rata često se preneglašava primena političke i ekonomske sile u sferi razvijenih međunarodnih odnosa, dok se ponekad uloga vojnog faktora u specijalnom ratu suviše pojednostavljuje. Takođe, prilično dominira shvatanje da se uloga vojnog faktora svodi samo na *primenu golog nasilja*. To, međutim, nije dobro pa makar, u krajnjem, i bilo tačno kada je u pitanju najvažnija uloga vojnog faktora — uloga u oružanoj borbi.

Zašto? Mislim, pre svega, zato što neke pojave nedovoljno jasno vidimo, zaboravljamo ili jednostavno ne shvatamo ulogu *savremenog militarizma* koji je danas izrastao u značajan faktor savremenih blokovskih i društveno-političkih sistema pojedinih zemalja Zapada i Istoka u kojima vojni faktor sve više pokušava da preotme prerogative političkog odlučivanja ili da neposredno utiče na takvo odlučivanje koje inklinira ka raznim vidovima agresije.

Savremeni vojni faktor izrastao je u moćan činilac politike i treba ga analizirati, jer se u međunarodnim odnosima ne manifestuje samo kao vulgaran oblik nasilja. On danas sve više ima i sebi svojstvene oblike primene sile, te nije ispravno ako ga u strategiji specijalnog rata razmatramo isključivo kao golu primenu nasilja ili samo u ulozi koju imaju specijalne snage u formacijama nekih inostranih armija.

Upravo zbog toga, smatram da specifične oblike primene sile u savremenim međunarodnim odnosima treba razmatrati i kao relativno samostalno delovanje vojnog faktora.

2. *Specifični oblici primene vojne sile u strategiji specijalnog rata*

Posleratni razvoj globalnih strategija supersila i strategija onih zemalja koje u međunarodnim odnosima pretenduju na status velikih sila, stalno usavršavanje nuklearnog naoružanja i drugih sredstava za masovno uništavanje kao instrumenata politike sile, verovatno je uticalo na to da uloga vojnog faktora u strategiji specijalnog rata nije svestranije razmatrana. Upotreba vojne sile u lokalnim ratovima i raznim vidovima intervencija proširila je ulogu tog sredstva politike, mada je ono, u osnovi, ostalo instrument zastrašivanja i sredstvo koje bi u nekom sudbonosnom trenutku trebalo poslednje upotrebiti.

U razdoblju od prve proizvodnje i upotrebe nuklearnog oružja do danas značajno je povećan broj zemalja koje ga poseduju ili koje ga mogu posedovati. Mada to oružje od drugog svetskog rata nije upotrebljeno, čak i u periodu kada ga je posedovala samo jedna zemlja, pitanje njegove upotrebe danas ili u bliskoj budućnosti postaje sve aktuelnije i ozbiljno zabrinjava. Razmatranje upotrebe nuklearnog oružja u tzv. ograničenom ratu pojačava napetost i nepoverenje u međunarodnim odnosima. Stoga se mogu postaviti sledeća pitanja: da li je i može li ravnoteža nuklearne moći dva antagonistička blokovska sistema da bude garant svetskog mira i bezbednosti; da li će se i dokle tolerisati subverzija i ograničena primena vojne sile i konvencionalnog naoružanja u lokalnim ratovima; da li su samo specifični oblici primene političke i ekonomske sile dovoljni za ostvarenje neoimperijalističkih i hegemonističkih ciljeva itd.?

Praksa primene specifičnih oblika sile u savremenim međunarodnim odnosima potvrđuje da samo politički i ekonomski oblici primene sile, ma kako bili efikasni, nisu i ne mogu biti dovoljni za realizaciju ciljeva nacionalne politike koja počiva na poziciji sile. Stoga su zemlje kojima je imanentna politika sile i koje primenjuju silu u međunarodnim odnosima detaljno razradile mesto i ulogu vojnog faktora u strategiji specijalnog rata.

Specifični oblici primene vojne sile u savremenim međunarodnim odnosima najčešće se ispoljavaju: (1) stalnom podsticanju trke u naoružavanju koja se negativno odražava na očuvanje mira i bezbednosti u svetu, i koja pojačava neizvesnost, nepoverenje i napetost u međunarodnim odnosima uopšte, a posebno u postojećim i novim kriznim žarištima; (2) stalnom narastanju prodaje naoružanja i vojne opreme zemljama u razvoju i njihovom enormnom zaduživanju (zbog

čega bi valjalo analizirati uzročno-posledičnu zavisnost činjenica da se danas za naoružanje u svetu izdvaja preko 550 milijardi i da su zaduženja zemalja u razvoju dostigla sumu od 600 milijardi dolara); (3) indoktrinaciji armijskog kadra koji se nalazi u inostranstvu na školovanju, specijalizaciji i drugim vidovima osposobljavanja; (4) slanju instruktora u oružane snage drugih zemalja i njihovoj subverzivnoj delatnosti; (5) traženju ustupaka ili instaliranju baza na teritoriji drugih zemalja; (6) subverzivnoj delatnosti vojnoobaveštajnih službi; (7) demonstraciji vojne sile na vežbama i manevrima radi stvaranja ratne psihoze i podsticanja reakcionarnih snaga (u zemlji i inostranstvu) na izazivanje destabilizacije društveno-političkog sistema zemlje protiv koje se vodi specijalni rat; (8) tajnom ili otvorenom pomaganju i podršci emigracije u njenoj subverzivnoj delatnosti i pri ubacivanju u određenu zemlju radi izvođenja diverzantsko-terorističkih akcija i uznemiravanja građana i međunarodne javnosti; (9) drugim vidovima stranog mešanja u unutrašnje stvari pojedinih zemalja, pripremanju i izvođenju državnih udara, internacionalizovanju sukoba sa upotrebom stranog vojnog faktora u raznim vidovima intervencija, mešanju i uključivanju u lokalne ratove itd.

Analiza kriznog stanja i ispoljavanje vojne sile u pojedinim kriznim žarištima u svetu pokazuje da se vojni faktor u specijalnom ratu ne manifestuje samo kao vulgaran oblik nasilja, već da on ima i političku moć, propagandno-psihološku komponentu, ekonomsku moć vojnoindustrijskog kompleksa, subverzivnu sposobnost organa i jedinica vojnoobaveštajne službe, sposobnost snaga za brzu upotrebu i drugih vojnih jedinica.

Kada je reč o sagledavanju uloge vojnog faktora u specijalnom ratu sigurno je da vodeće mesto pripada supersilama, mada je opasno potcenjivati ulogu njihovih saveznika i pojedinačne interese zemalja koje vode politiku sa pozicije sile.

Poslednjih nekoliko godina uloga vojnog faktora u specijalnom ratu bila je izuzetno značajna. Ona proističe iz odgovarajućeg društveno-političkog sistema, spoljne politike sa pozicije sile, stalnog jačanja militarizma i ekonomskih potreba daljeg razvoja i jačanja ukupne moći pojedinih zemalja i blokovskih organizacija.

U poslednje vreme stalno se pojačavaju pritisci na pojedine zemlje radi stvaranja novih vojnih baza, učesća u zajedničkim vojnim vežbama sa oružanim snagama supersila ili članicama blokova, čak i na teritoriji izvan blokovskih nadležnosti, itd. Proizvodnja i prodaja naoružanja i vojne opreme dostigle su ogromne razmere. Tako, na primer, kad je reč o trgovini konvencionalnim naoružanjem i opre-

mom (avioni, projektili, oklopna vozila, tenkovi, brodovi i dr.). SAD i SSSR su u 1980. godini izvezli ove robe u vrednosti od tri milijarde dolara. Prema podacima Međunarodnog instituta za istraživanje u Stokholmu (SIPRI) u periodu od 1975. do 1980. godine udeo SAD u ukupnom svetskom izvozu naoružanja i vojne opreme procenjuje se na 43,3 odsto, SSSR na 27,7 odsto, Francuske na 10,8 odsto itd.¹ Indikativno je i to što je najviše naoružanja i vojne opreme izvezeno u zemlje Bliskog, Srednjeg i Dalekog Istoka, to jest u najakutnija krizna žarišta sveta.

Događaji u južnom Atlantiku i Srednjoj Americi, kao i u drugim kriznim žarištima širom sveta, evidentno ukazuju na stalno jačanje uloge vojnog faktora u međunarodnim odnosima, što je važno i sa stanovišta potrebe daljeg jačanja i usavršavanja našeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

3. Vojne vežbe i manevri kao specifični oblici ispoljavanja sile i pretnje silom u savremenim međunarodnim odnosima

Treba istaći da je koncentracija vojne sile u Evropi posledica polarizacije političke, ekonomske i vojne moći oko velikih sila i stvaranja vojno-političkih saveza, hladnog rata i politike hegemonizma. U tom kontekstu treba posmatrati i vojne vežbe i manevre koji su sve ređe nacionalni i sve više multinacionalni. Prvi veliki višenacionalni vojni manevar NATO pod nazivom »Jupiter« održan je u septembru 1951. godine na reci Rajni.²

U periodu od 1952. do 1972. godine održan je velik broj manevara i vojnih vežbi NATO pakta. U tom periodu, posebno posle 1961. godine, NATO je praktikovao održavanje manevara i vežbi pokretnih snaga i sve više pažnje poklanjao političkim i psihološko-propagandnim elementima manifestovanja vojne sile.

U 1974. i 1975. godini težište izvođenja manevara bilo je na južnoevropskom vojištu i Sredozemlju. Od 30 važnijih višenacionalnih vežbi u Evropi, 21 je izvedena na južnoevropskom vojištu, od čega 11 u centralnom Sredozemlju. Najveći broj vežbi u 1974. godini iz-

¹ Prema »Figaru«, Paris, 6. jun 1981. godine.

² U njemu su učestvovalе sledeće snage: dva francuska armijska korpusa, ojačani britanskim, belgijskim i holandskim jedinicama; dva američka korpusa (jedan vazduhoplovni i jedan kopnene vojske), jedna francuska vazduhoplovna divizija i snage flote Francuske, V. Britanije i SAD. Ukupno je učestvovalo 150.000 ljudi, 30.000 vozila i oko 20 oklopnih pukova i 11 vingova avijacije.

veden je na teritoriji Italije. U 13 vežbi učestvovala su snage NATO, a ratna mornarica Italije učestvovala je u šest pomorskih vežbi snaga NATO pakta u Sredozemlju. Vežbe NATO snaga pod nazivom »Dry iron« i dalje se održavaju svake godine, iako sada, naročito posle Helsinkija i osimskih sporazuma, nisu u funkciji neposredne kampanje i pritiska protiv Jugoslavije. Međutim, ne sme se zaboraviti zvanična strategija NATO i tzv. isturena odbrana Italije i sve ono što iz toga proističe.

I nakon potpisivanja završnih dokumenata u Helsinkiju 1975. godine vojne vežbe i manevri u Evropi i u blizini naših granica nisu nestali iz prakse vojnih snaga NATO pakta. Naprotiv, planski se ostvaruju godišnje vežbe i manevri NATO zemalja u Sredozemlju, Italiji i Grčkoj, kao i vanplanske vežbe i stavljanje jedinica u posebne stepene borbene gotovosti i pripravnosti zbog pogoršane vojno-političke situacije ili organizovanja vojnih vežbi i manevara u zemljama suprotnog vojno-političkog saveza.

U toku 1978. godine, na primer, NATO zemlje izvele su 37 vežbi i manevara,³ u kojima je učestvovalo 350.000 ljudi. U 1981. godini, kada je došlo do zastoja politike detanta i zaoštavanja odnosa između supersila i postojećih vojno-političkih saveza, NATO je izveo 53 vežbe⁴ u kojima je učestvovalo 530.000 ljudi, što predstavlja povećanje od 40 odsto. Sve te vežbe bile su znatno proširene i razmatrane u kontekstu upotrebe NATO snaga i na Bliskom istoku u sadejstvu sa snagama za brzu intervenciju (Rapid Deployment Forces).

Najnoviji vojni pritisci NATO pakta izražavaju se u poznatoj tzv. raketnoj krizi, proizvodnji novih oružja za masovno uništenje (neutronske bombe i dr.) i usvajanju strategije tzv. ograničenog nuklearnog rata koji bi se mogao voditi u Evropi sa primenom nuklearnog oružja taktičke i operativne namene.

Prvi zajednički manevri snaga VU izvedeni su u oktobru 1962. u jugoistočnoj Rumuniji. U tom manevru učestvovala su jedinice kopnene vojske i ratnog vazduhoplovstva SSSR-a, Rumunije i Bugarske. Istovremeno su izvedeni manevri duž Baltičkog mora uz učešće snaga DR Nemačke, Poljske i SSSR-a, a kasnije i mnoge vežbe multinacionalnog karaktera.

U periodu od 1963. do 1976. godine zemlje članice VU izvodile su zajedničke manevre oružanih snaga svake dve do tri godine. U tom periodu poseban značaj imali su manevri i vežbe koji su izvedeni 1968. godine i kasnije.

³ Šest nacionalnih i 31 vežba i manevar snaga NATO.

⁴ 23 nacionalne i 30 vežbi i manevara snaga NATO.

Zemlje VU u 1978. godini izvele su 36 vežbi (20 nacionalnih i 16 zajedničkih), a u 1981. godini 20 vežbi (12 nacionalnih i osam zajedničkih). Međutim, treba naglasiti da su u poslednje vreme zajedničke vežbe zemalja VU bile većeg obima i razmera zbog pogoršane međunarodne situacije. Poslednji manevar oružanih snaga zemalja VU održan je krajem septembra prošle godine u Bugarskoj pod nazivom »Štit — 82« i u njemu je učestvovalo preko 60.000 ljudi.

U kontekstu ispoljavanja vojne sile u Evropi i na Mediteranu treba naglasiti da se pod vidom vežbi i manevara oružanih snaga NATO i VU na evropsko tle dopremaju nove količine i vrste naoružanja i vojne opreme, koje tu ostaju uskladištene. S druge strane, sve više se proverava mogućnost upotrebe snaga i sredstava za masovno uništenje. Tako, na primer, vojno komandovanje SAD od 1979. godine planira i izvodi komandno-štabne ratne vežbe u uslovima vođenja opšteg nuklearnog rata, na kojima se, osim celokupne tzv. strategijske komponente OS SAD, angažuju i mnoge druge civilne i vojne strukture.

Veliki vojni manevri oružanih snaga zemalja članica vojnih blokova nisu uvek rutinskog karaktera i ne izvode se samo za proveru borbene gotovosti ili odgovarajućih varijanti upotrebe snaga u eventualnoj međusobnoj konfrontaciji. Oni su, često, i svojevrsni pritisak na nezavisnost pojedinih zemalja i najneposrednija pretnja njihovoj bezbednosti. Interesantno je svakako i to da u poslednje vreme velike zemlje u pojedinim kriznim žarištima nastoje da učestvuju u zajedničkim manevrima sa oružanim snagama zemalja određenog regiona i na taj način pogoršavaju situaciju i ugrožavaju očuvanje mira.

Vojne vežbe i manevri koji se održavaju u blizini naših granica često su bili u funkciji politike sile i pritiska na našu zemlju, stvaranja ratne psihoze i nesigurnosti kod naših radnih ljudi i građana, podsticanja emigracije i snaga unutrašnjeg neprijatelja na subverzivnu i kontrarevolucionarnu delatnost. Takve vežbe i manevri, naročito oni neobjavljeni, uvek su zahtevali i zahtevaju preduzimanje odgovarajućih mera i aktivnosti našeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite zbog moguće zloupotrebe i prerastanja pritiska u ozbiljnu pretnju i agresivnu nameru. Te mere i aktivnosti nikada nisu bile izazov i još manje pretnja našim susedima na čijoj teritoriji se održavaju vojne vežbe i manevri blokovskih snaga. Jugoslavija se u tom pogledu striktno pridržavala obaveza preuzetih iz završnog dokumenta potpisanog u Helsinkiju 1975. godine.